

הסבר נוסף יש בתשובת רדב"ז (מובאת בשטמ"ק); שורש השאלה הנידונת היא עד כמה מוטלת אחריות הנוק על הניזק, שהרי גם הוא היה לו לשמור נכסיו שלא יינזקו. והלכך, במקום ששמר על ביתו או שדותיו כראוי, פשיטא שאין יכול המזיק לטעון 'מאי בעי רפתך בפומא דכלבאי' שהרי הוא בלבד הפושע בגרימת הנוק. הספק אינו אלא כשהניזק שמר את רשותו שמירה פחותה ונכנסה הבהמה ואכלה פירותיו, שכאן יש מקום לטענת המזיק, כיון שגם אתה גרמת לנזקך ולא שמרת על פירותיך כראוי שלא ייכנסו לפי פרת, שהוא כרשותי, אי אתה רשאי לתובעני. או שמא אין הפרה נחשבת כרשות המזיק, ואין לבוא בטענה זו.

וברור לפי זה שאין להוכיח מכל המשניות המחייבות בנזקי שן – לפי שיש להעמידן באופן שהניזק שמר כראוי על פירותיו. אלא שאלת הגמרא מפשט המקרא ובער בשדה אחר שסתמו מדבר באופן הרגיל של שדות שאין להן דלתים ובריה, על כן מקשה היכי משכחת לה? ותיירך שאכן כשהשדה אינה נעולה כראוי לא חייב הכתוב אלא באופנים מסויימים, כגון שף צלמי ופסעי פסועי (ונקט שתי דוגמאות של התולדות שהוזכרו; נתחככה בכותל וטנפה פירות כמוש"כ רש"י). אולם ודאי פשטיה דקרא מתקיים באכילה רגילה ובאופן שהשדה שמורה היטב.

ופשטו ספק זה מסוגית 'כלב שנטל חררה' שאמרו סתם דלתות חתורות אצל כלב, נמצא שבעל הגחלת לא שמר כראוי על גחלתו, ואפילו הכי מחייבים את בעל הכלב על החררה. ומוכח שאין לבוא בטענת 'רפתא בפומי...' בגלל חוסר שמירתו של זה.

וראה לנצי"ב במרומי שדה, דרך אחרת בפירוש הגמרא עפ"י פשטות דברי רש"י. וע"ע תורת חיים.

(ע"ב) 'אמר ליה אמאי איזיל, דאי איזילנא אמרי לי לגדור מר גדירא בארעיה. ואי גדר, שן דחייב רחמנא היכי משכחת לה...'. נחלקו הראשונים ז"ל; יש אומרים (עתוס' ורי"ף) שטענת אביי היתה לדיחוי בעלמא, ויש סוברים שטענת אמת היא והלכה כמותו (רבנו חננאל). ומודה אביי בעיר – שחייב, שאין אדם יכול לנעול דלתות ביתו כל היום, אבל בצאת הבהמות לשדה אין הרועה יכול לשמור את כולן שלא יכנסו לשדות אחרים, הלכך צריך כל אדם לגדור שדהו. וזהו ששאלו שן דחייב רחמנא היכי משכחת לה – פירוש, שן הכתובה בפסוק, ובער בשדה אחר' (הרא"ש).

'מתרינן במרייהו תרי ותלתא זמנין. רש"י כתב 'אפילו ברשות הרבים' (ומדברי התוס' משתמע שהולקים על כך). ומבואר שלשיטת רש"י אין לאדם רשות שתאכל בהמתו ברשות הרבים פירות של אחר. ובשיטה מקובצת (לעיל כ: ד"ה הא) מבואר שיש רשות בדבר. ובברכת שמואל (ב) כתב שאין אפילו איסור בידי שמים על אכילת בהמה ברשות הרבים (עפ"י אילת השחר. וע"ע בחידושי הר צבי לעיל כא: ולהלן כט.).

'תיב אמסחתא וקבל זונך'. כלומר שוחטים אותן שחיטה כשרה, ומודיעים לבעלים שיבוא למכרן (עפ"י רמב"ם נזקי ממון ה,א ומאירי; תו"ח).

דף כד

'ריחק נגיחותיו חייב – קירב לא כל שכן. אמרו ליה: זבה תוכיח...'. בספר פני יהושע הסביר שבסברא זו עצמה נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה; לדעת רבי יהודה יותר יש לעשותו מועד בשלשה ימים מאשר ביום אחד. ולר' מאיר – להפך.

[וכתב הרש"ש: גם לרבי יהודה כשנגח ג' פעמים ביום אחד הרי הוא מועד לאותו יום. כן דקדק מהנמו"י להלן פ"ד. ויש להסתפק כשנגח ג"פ ביומים – האם מועד לאותם יומים, או שמא תולים כל יום במקרה. וכן מסתבר, שהרי אם נגח שלש פעמים ביום אחד, לא נעשה מועד ליום המחרת, ומשמע אף אם נגח פעמיים ביום השני לא ישלם אלא חצי נזק. וא"כ ודאי ה"ה כשנגח שתי פעמים בראשון ופעם בשני, לא ישלם נזק שלם בנגיחה הרביעית.

ונראה פשוט שזה רק למ"ד 'ליעודי תורא', אך למ"ד 'ליעודי גברא' אין יום ההעדאה מעלה ומוריד להיותו מועד באותו יום]. ושאלו לרבי מאיר מדין הזבה, שנעשית מוחזקת בריחוק ולא בצפיפות. ודחה ר"מ ששם ישנו מיעוט מיוחד מ'זואת', ואין הטעם משום שמוחזקת לראות אלא גזרת הכתוב היא (ע' תוס' ורשב"א).

מובא בירושלמי (פ"ק תענית, וכן נפסק באו"ח קיד) שהמסופק אם הזכיר בתפילתו 'מוריד הגשם' – עד שלשים יום מאז שהתחילו לומר, הרי הוא בחזקת הרגלו הקודם. לאחר שלשים – כבר הורגל לשינוי.

והביא הטור (שם) ממהר"ם מרוטנבורג שהיה משנן תשעים פעם בבת אחת את קטע הברכה, כדי שאם יסתפק אם הזכיר גשם אם לאו, יתלה שכבר הורגל ושוב לא יוצרך לחזור ולהתפלל. ונסתייע מסברת רבי מאיר 'ריחק נגיחותיו חייב, קירב לא כל שכן' – משמע, הרגל שנעשה בתכיפות משפיע יותר מהרגל מפוזר. ורבנו פרץ חלק על כך (מובא בטור שם. כשיטת ר"פ פסק הגר"א שם. אך השו"ע וכמעט כל האחרונים, פסקו כמהר"ם – באור הלכה שם).

ושאלו כמה אחרונים (ע' של"ה, סוף הל' תפילה; ט"ז ומג"א שם, ובמפרשים כאן), הלא קיימא לן כרבי יהודה שאינו נעשה מועד בקירוב הנגיחות, ונראה שחולק על סברא זו, וכיצד הוכיח מהר"ם משיטת רבי מאיר שנדחתה מהלכה?

והסבירו בדרכים שונות, ההולכות כולן אל מקום אחד; גם רבי יהודה מודה בעיקרון לסברת רבי מאיר, אלא שלשיטתו מועדות השור אינו ענין של הרגל גרידא, אלא גורת הכתוב היא 'מתמול שלשום' שאין השור נעשה מועד אלא במספר ימי נגיחה. [ומובנת בכך שאלת החכמים את ר"מ מזבה, שהוכיחו לו שמצאנו דין מדיני התורה כיוצא בזה, התלוי ב'ימים' דוקא. ואין כאן קושיא מצד הסברא] (שיעורי ר"מ שירקין. וזה דלא כשיטת הפנ"י הנ"ל. וכבר קדמו בנדון ביהודה או"ח מהר"ק כו, ע"ש שהאריך בבאור הסוגיא. וע"ש במהדו"ת פה. וע' בחדושי הר צבי ב"ב כח. ובוה מיושבת קושית האחרונים שם, להלכה דקיי"ל כר' יהודה, מדוע לא נקטו דילפי' חזקה משור המועד – ע' באמת ליעקב. ולהנ"ל א"ש שבאמת גם לשיטתו א"א למילף מהתם לחכמים אלא לר' ישמעאל. ובלא"ה יש ליישב לפי דברי הירושלמי שם – ע' יפה עינים).

דרך נוספת: רק כאן חולק רבי יהודה, שזה שנגח שלש פעמים ביום אחד, שמא מחמת זעם חד פעמי הוא, ואין כאן קניית הרגל עדיין. [ואכן גם רבי מאיר לא אמר אלא כשנגח בשלש מקרים מפוזרים באותו היום ולא מחמת רתיחה אחת, כמבואר ברפ"ג דבבא בתרא], אך במקום שאין שייך לומר כן, כגון בהתרגלות של אמירת משפט מסוים, גם הוא מודה לסברת 'קירב לא כל שכן' (מרומי שדה).

כיוצא בזה כתב רבי אברהם הלוי (מגדולי רבני מצרים לפני כשלש מאות שנה, בשו"ת גינת ורדים או"ח כלל א, כא): דוקא גבי שור שאין בו דעת, חולק רבי יהודה וסובר שאינו קונה הרגל רע אלא בריחוק ולא בקירוב, אבל גבי אדם בר דעת, אדרבה, הקרבת המנהג מועילה לו יותר. והוסיף: 'צא ולמד מלומדי תורה בעל פה, שיחזרו על פרק אחד כמה פעמים רצופין ביום אחד, ובוה מתחקק היטב בזכרונם, ואם מספר הפעמים ההם יעשה אותם בהפלגה, בכל יום פעם אחת, הלא לא יעלה בידו קנין הפרק ההוא – כי השינוי שבינתיים גורם להפסיד ולהשכיח מה שעבר, וראשון ראשון מסתלק'.

ועוד יש לומר שלרבי יהודה ענין המועדות אינו התרגלות אלא בגדר הוכחה וסימן על טבעו של השור, וזה לא שייך בהתרגלויות כגון אמירת 'טל ומטר' וכו', כמובן. ואפשר שבזה נחלקו רבי יהודה ורבי מאיר, אם ענין מועדות השור נידון כהרגל או כסימן והוכחה על טבעו – ע' חדושי הגרש"ק סי' לג; קהלות יעקב ב"ק כט וטהרות ס; בית ישי ק. ובאחרונים בדף לו.

אך יש שנקטו שודאי היא ראייה על טבע נגחנות ולא יצירת הרגל (ע' קובץ הערות על יבמות סה). וכן יש להוכיח מכמה מקומות בש"ס. ואולם גם לפי זה אין הכוונה לטבע מולד אלא לטבע נרכש. והנגיחות מלמדות שחל בו שינוי בטבעו, הגם שלא הן שיצרו את השינוי. וסברת 'ריחק חייב קירב לא כל שכן' עניינה שקירוב בנגיחות ודאי מלמד על שינוי (כן שמעתי מהגר"א עוזר שליט"א [שבת משפטים תשס"ח]. ויישב בכך קשיים רבים).

כתבו התוספות (לעיל כג: בד"ה שיהו) שגם לרבי מאיר, אין השור חוזר לתמותו בג' פעמים באותו יום שראה שוורים ולא נגחם, אלא בג' ימים, או בממשששין בו התינוקות ואינו נוגח. וכן כתב בשיטמ"ק (מתלמידי הר"ם) שלענין חזרה אין שייכת סברת 'קירב לא כל שכן'.

יש מי ששאל (ע' לית חן משפטים) שלפי דבריהם יצא גם בענין הזכרה בתפילה, שלענין חזרה מאמירת 'מוריד הגשם' [כמנהג בני אשכנז שבחו"ל שאין אומרים 'מוריד הטל' אלא אינו מזכיר כלום], אין אומרים בזה 'קירב לא כל שכן', ואם כן, לא יועיל שיוכיר ברציפות תשעים פעם את קטע הברכה ללא הזכרת גשם. ואכן, כן כתב השל"ה שלענין חזרה אין מועיל צ' פעמים. והסבירו שישתו מהטעם האמור, שלענין חזרה לא מועיל קירוב.

אך כבר תמה על כך הגר"ר בענגיס (בח"א סא, כד) שאין זה נחשב כחזרה אלא כהרגל חיובי, להמשיך מיד אחר 'רב להושיע' – 'מכלכל חיים', ואין הפרש בין התרגלות לאמירת 'מוריד הגשם' להתרגלות אמירת הברכה ללא משפט זה – 'ולית דין צריך בשש' (וע"ש בשו"ת גינת ורדים המוזכר לעיל).

ואמנם, עצם סברת התוס' טעונה באור; מדוע אין אומרים בחזרה אותו ה'כל שכן', ואינו חוזר לתמותו לדעת רבי מאיר אלא בג' ימים?

ובאר הנצי"ב ז"ל: כדי להעשות 'מועד' די בכך שיצא השור מחזקת 'משומר' והרי הוא מועד, ולכן גם בנגיחות באותו יום כבר יצא מחזקת תם [ואין לנו לתלות במאורע חד פעמי, לדעת רבי מאיר, שהרי

לא נגח בהתקף-זעם אחד כאמור]. אולם לענין חזרה, יש לנו לחוש שמא לא חזר לתמותו אלא שמחמת סיבה מסוימת לא נגח באותו יום, כגון חולשה וכדו'. ואם כן, אמנם קיימת סברת 'קירב נגיחותיו לא כל שכן' גם בהתרגלות שלילית כענין ראה שוורים ולא נגח, ולא רק בהתרגלות חיובית, אך כדי לחזור לתמות, יש לוודא שאכן אין סיבה אחת משותפת לשלש תופעות, וביום אחד חוששין לסיבה כזאת.

'נמצאת כת שלישית זוממת כולן חייבין ועל זה נאמר ועשיתם לו כאשר זמם וגו'. דקדק בתורת חיים, למה הוצרך להביא מקרא זה, זיל קרי ביה רב הוא. גם מה הכוונה בלשון המיוחדת 'ועל זה נאמר' [ולא אמר כרגיל 'שנאמר']. ופירש שמלשון הכתוב **כאשר זמם** [ולא כאשר הגיד או העיד] משמע גם באופן שלא אמר הדבר בעדותו מחייבים אותו משום מחשבתו הרעה. ובא הכתוב על כגון זה שהעידו על נגיחת תמות אבל זממו במחשבתם לעשותו מועד. [ואמנם בכ"ב (נו.) גבי שני חזקה לא הביאו מקרא זה, כי שם לפי עדותם מתחייבים ולא לפי מחשבתם].

(ע"ב) 'מאי לאו פטור משסה וחייב בעל כלב. לא, אימא פטור אף משסה'. הפני-יהושע באר שדייקו מלשון 'שיסה בו את הכלב' ולא אמרו 'שיסה בו את כלבו' שפטור והלא יש בכך חידוש יתר – אלא משמע שבאופן זה שהוא בעל הכלב – חייב. והתוצן דחה סברא זו. ומדבריו משמע שאליבא דאמת לפי הצד שבעל הכלב פטור, גם אם המשסה עצמו הוא בעל הכלב – פטור. ובספר מנחת שלמה (ח"א פט.ב; צ ד"ה ויש לדון) תמה מאד על כך, מדוע ייפטר הלא ממונו הזיק והוא גרם לכך בידים.

וצידד לומר שהפנ"י לא אמר אלא באופן שלאחר ששיסה, שוב אין בכחו להתגבר עליו ולשומרו, אך גם באופן שכזה תמה. וצ"ע אם ניתן לבאר כך דברי הפנ"י, שאם כן בטל כל דיוקו של המקשה, שאפשר שלכן לא נקטו 'כלבו' משום שיש אופנים שחייב.

והיה נראה לפרש סברת הפנ"י שלפי הצד שבגמרא לפטור את בעל הכלב, הגם שהוא פושע בשמירת כלבו, טעמו של דבר הוא משום שהנזק מתייחס לאדם המשסה ולא לכלב, שהוא אינו אלא כגרון ביד חוצבו, ואף שהמשסה אינו אלא 'גרמא' ופטור, בכל זאת הוא 'אדם המזיק'. וכיון שכן, גם כשהוא עצמו בעל הכלב, אין לחייבו מחמת פשיעת שמירת הכלב כי אין כאן גדר 'ממון המזיק' אלא 'אדם המזיק', נמצא שסיבת החיוב היחידה היא על השיסוי, ועל זה הרי הוא 'גרמא בניזוקין'. – סברא זו נלמדת מתוך דברי החו"א ב"ק ב, יא, ע"ש באורך. ואולם עדיין אין מתיישב הדבר על הלב שייפטר מהזק כלבו כשהוא עצמו המשסה. וכדברי המנחת-שלמה. וכן נקט באילת השחר, לחייב את המשסה כלבו באחר, ע"ש.

ואולם הראב"ד והרשב"א פירשו שדיוק הגמרא הוא מדקדקי 'פטור' ולא 'פטורין'. ודחו 'לא, אימא פטור אף משסה' כלומר שמא חמור לו לתנא המשסה מבעל הכלב ומשום כך השמיענו רק החידוש, וכל שכן שנשמע לפטור את בעל הכלב.

דף כה

זומה במקום שהקל על השן ועל הרגל, ברשות הרבים, החמיר בקרן, מקום שהחמיר על השן ועל הרגל, ברשות הניזוק, אינו דין שנחמיר בקרן...! יש להקשות הלא מה ששן ורגל פטורין ברשות הרבים, משום דאורחיה הוא (כמוש"כ הרי"ף וכו"מ מכמה סוגיות), מה שאין כן ברשות הניזוק, היה לו לשמור שורו שלא יכנס לשם. אולם בקרן שאינו מצוי, אין סברא לחלק בין רשות הרבים לרשות הניזוק, ואם כן, כיצד ניתן ללמוד מזה על זה?

ויש לומר, אמנם טעם הפטור ברשות הרבים משום אורחיה, אך הלא התורה לא חילקה, וחייבה נזק שלם ברשות הניזוק גם באופנים שיש לו רשות להכניס שורו לשם [כמו רשות המיוחדת לזה ולזה לשוורים ולפירות דהו, שלהלכה נחשב 'בער בשדה אחר'], ואם כן ניתן ללמוד בקל וחומר, שהרי החמירה תורה לשלם נזק שלם ברשות הניזוק בכל אופן, והוא הדין לקרן בקל וחומר (מרומי שדה. וע"ע במובא לעיל יד).

והגרשו"א (במנחת שלמה) אמר שבלימוד בי"ג מדות אין להתחשב בסברות וטעמים, ושפיר למדים בקל-וחומר – שכן היא המדה.

'כי לית ליה דיו היכא דמפריך ק"ו, היכא דלא מפריך ק"ו אית ליה דיו'. ואם תאמר מה סברא היא זו, וכי מי מכריחנו ללמוד לק"ו עד שאתה חייב לקיימו בכל אופן, גם בניגוד לכלל 'דיו לבא מן הדין להיות כנידון'? [מהגרשו"א בפסחים (יה סע"ב) כתב בדעת רש"י שרק אם יש יתור בכתוב אין לומר דיו, שאם נאמרנו יימצא

המושיט חייב. ואם היו הפירות מונחים במקום שהבהמה היתה יכולה לקחתם, נראה שאם המושיט הגביהם – הוא חייב. ואם לא הגביהם אלא קירבם אצלה – לא עשה כלום. ובחש"ו באופן זה שהיתה יכולה לקחתם – ודאי בעל הבהמה חייב (הג"א).

ב. המשסה פטור כדין גרמא בניזקין (כד: ורש"י). ואולם אם נתכוין והויד קנסוהו חכמים (פסקי ריא"ז ה"ו כ. ונקט כן בכל הגרמות – שם פ"ט ה"ו ופ"ג ה"ב ועוד. ואין משמע כן מסתימת דברי הרמב"ם לפטור משסה). וכל שאינו יכול לגבות הנזק מהמשסה – גובה מבעל הכלב. ומשלם בעל הכלב חצי נזק (שם). וע' מנחת שלמה להלן כד ובמלואים סו"י ה).

דין שיסוי והשכה לענין הריגה – בסנהדרין עו-עז.

מח. א. עזים הנכנסות לחצר שאינה גדורה ומפסידות – האם בעליהם חייב להצניען או יכול לטעון 'גדור חצרך'?

ב. עזים המיועדות לשחיטה ומפסידות בתוך כך את הבריות בשוק – מה דינן?

א. רב יוסף, נכנסו לרשותו עזים של בית תרבו. שלח את אביו לומר לבעליהם שיצניעון (כגרת הר"ף. ורבנו יהונתן מפרש לשון שמתא, אם בעליהם לא יצייטו לשמרן). אמר לו אביו: אם אלך יאמרו לי: יגדור הוא את רשותו. נקטו הר"ף ורבנו יהונתן והתוס' שטענת אביו דיחוי בעלמא הוא, אבל לדינא חייב בעל העזים לשמור את בהמותיו ולשלם אם נכנסו לשדות פתוחות. וכן נטה המאירי.

והרא"ש הביא בשם ר"ח שהלכה כאביו. ודוקא בשדות, שאין הרועה יכול לשמור את כולן שלא ייכנסו לשדות, אבל בעיר מודה אביו שחייבת, שאין אדם יכול לנעול דלתי ביתו כל היום.

ב. מכריז רב יוסף / רבה: העולים למעלה (- ארץ ישראל) והיורדים למטה (הו יודעים): אותן עזים של השוק (המיועדות לטביחה וממתינות ליום השוק) המפסידות – מתרים בבעליהן פעמים ושלוש פעמים [ומ"מ חייבים לשלם באותן הפעמים. ראב"ד]. אם שומע – שומע, ואם לא – אומרים לו, שב על מקום הקצבים וקבל כספך (כלומר שוחטים אותם אפילו שלא ביום השוק ומודיעים בעליהם שיבואו למכרם. ראשונים).

א. שאר בהמות שאינן מיועדות לשחיטה – אין בעליהם חייב לשחטן (עפ"י רש"י תוס' רא"ש ראב"ד רשב"א ומאירי). ויש שאינם מחלקים בדבר (כ"מ ברמב"ם ה,א).

ב. מרש"י משמע שגם אם היו הבהמות מזיקות ברשות הרבים – הדין אמור. ויש חולקים (עתוס' ושיטמ"ק ומאירי).

וברמב"ם (ה,א) נראה שגם אם לא הזיקן אלא שנכנסו לשדות אחרים – מתרים בהם שלש פעמים ושוחטים.

ג. לדעת רבנו חננאל, דברי רב יוסף אלו הם אמורים לפי שיטתו לעיל, אבל לאביו שסבר על הניזק לגדור שדהו – אין הדין כן. וכך נקט להלכה. ואין משמע כן בשאר הראשונים.

דפים כג – כד

מט. איזהו תם ואיזהו מועד?

איזהו מועד – כל שהעידו בו שלשה ימים (נגח הוא מתמל שלשם). ותם – משיחזור בו שלשה ימים (שראה ולא נגח בהם כלל. ע' רבנו יהונתן לו). דברי רבי יהודה. רבי מאיר אומר: מועד – שהעידו בו שלש

- פעמים [גם ביום אחד. ריחק נגיחותיו חייב, קירב נגיחותיו לא כל שכן]. ותם – כל שיהו התינוקות ממשמשין בו [בין קרניו. תוספתא, רשב"א] ואינו נוגח.
- א. כתבו התוס' שגם לרבי מאיר מועילה חזרה בשלשה ימים, שראה ולא נגח, אלא השמייענו שאפילו ביום אחד פעמים שיש חזרה, כגון ע"י תינוקות. ואולם ראה שלש פעמים שוורים באותו יום ולא נגח – אין כאן חזרה. (וכ"ד הרא"ש והריטב"א, מובא בנמו"י. וע' בנמו"י להלן לו ובחדושי אנשי שם).
- ורבנו יהונתן נקט שלר"מ אין די בחזרה שלשה ימים אלא עד שישווהו תינוקות [שאין השור ירא מהם] בעצמם ואינו נוגח. וכן משמע מפשט לשון הרמב"ם (בפירוש המשנה ובהל' נוקי ממון 1,2).
- ב. במשמוש פעם אחת די לחזור לתמות. כן כתב בנמוקי יוסף (אך מלשונו להלן לו אין נראה כן. וע"ש בחדושי אנשי שם). וכן משמע מפשט דברי הרמב"ם (1,2). ואולם מרהיטת לשון התוס' דקדק הגרשו"א שצריך שלש פעמים של משמוש תינוקות כדי לחזור לתמותו.
- ג. כשנגח באותו היום שלש פעמים, גם לרבי יהודה נעשה מועד לאותו היום עכ"פ (רש"י. ומסתבר שלמ"ד ליעודי גברא אינו מועד אלא אם התרו בבעלים בין נגיחה לנגיחה). ומריהטת לשון המאירי (רפ"ד) אין נראה כן.
- ד. נגח פעם או פעמיים ושוב ראה ולא נגח – הועילה חזרתו, ומעתה צריך ליגח שוב שלש נגיחות כדי להעשות מועד (עפ"י נמוק"י יח: בדפי הרי"ף. במנחת שלמה כתב שאפילו נגח פעמים רבות ביום אחד, נראה שאין זה חשוב אלא כאחד ודי בחזרה של פעם אחת כדי לבטל מקצת-העדאה זו).
- ומלשון רבנו יהונתן (רפ"ד) נראה שאפילו נגח רק פעמיים צריך לחזור שלשה ימים כדי לחזור לתמות.
- ה. גם לענין תשלומי כופר בהריגת אדם, אינו נעשה מועד עד שיגח שלשה ימים, כלענין נוקין (עפ"י ריא"ו פ"ד ג,2).
- בברייתא מובאת דעת רבי יוסי שנקט במועד כרבי יהודה ובחזרה לתמות כרבי מאיר. ודעת רבי שמעון להפך; לא אמרו שלשה ימים אלא לחזרה בלבד, אבל מועד נעשה בשלש פעמים. רב נחמן אמר רב אדא בר אהבה נקט הלכה כרבי יוסי [שנימוקו עמו].
- נסתפקו בגמרא האם שלשה ימים שאמרו – להעדאת השור או להעדאת אדם. נפקא מינה, כשנתקבלו העדויות על שלש הנגיחות ביום אחד. לגרסת רש"י פשטו מהברייתא ששלשה ימים שאמרו – להעדאת השור (אבל העדאת האדם יכולה להיות ביום אחד), והתוס' נקטו כפי הגירסה שהראייה נדחתה, והספק לא נפשט.
- א. וכן נקט הרמב"ם (1,2), או"ו ורשב"א. וכיון שלא נפשט הספק – המוציא מחברו עליו הראיה (או"ו). והמאירי (כאן ולהלן לט.) נקט להלכה לחייב בהעדאת השור אף כשהעדאת העדים ביום אחד.
- ב. ספק זה נכון גם לדעת רבי מאיר שנעשה מועד בשלש פעמים, האם מועילה העדאה אחת לאדם או צריך להעידו שלש פעמים (ראב"ד כאן ולהלן מא. אם כי בלשון רש"י צ"ע. ע' מנחת שלמה).
- ג. יש להוכיח מסוגית הגמרא דלמ"ד ליעודי גברא, צריך העדאה בין נגיחה לנגיחה בדוקא, אבל אם העידוהו לאחר כמה נגיחות, אין זו אלא העדאה אחת (עפ"י מנחת שלמה).
- ד. גם למאן דאמר 'ליעודי גברא', אם העידו בפעם אחת שהיה נוכח בשלש נגיחות של שורו – יש כאן העדאת גברא (עפ"י הגמרא להלן מא.).

ה. יש מי שכתב שלמ"ד 'ליעודי גברא', אם לא העידוהו העדים עד שנגח נגיחה רביעית – שהוא מועד. (מאירי בשם ההשלמה. וכן נראה בדעת רש"י בסוגיתנו. עפ"י מנח"ש. וע"ש שצדד אם רש"י חזר בו גם מפרט זה). והמאירי כתב שהדברים מתמיהים.
ו. נגח שלש נגיחות ביום אחד או ביומים [לרבי יהודה] והעידוהו העדים בשלשה ימים – אינו מועד (מאירי).

נחלקו אביי ורבא בדרשת הכתובים; האם מתמל משמע שנים ושלשם – שלשה. ולא ישמרנו – לנגיחה רביעית. או מתמל משמע אחד, שלשם – שנים. ולא ישמרנו – לנגיחה שלישית.

לפרש"י בסוגיא (וכן פשוט לשובו להלן לו: וע"ש בתור"פ ותו"ח. וכן נמצא לפנינו ברש"י מא. אך ביש"ש כתב שזה ט"ס), נחלקו האם משלם נזק שלם בנגיחה שלישית ואילך או רק מרביעית. ויש אומרים שמחלוקת זו רק אליבא דרבי ולא לרשב"ג (ע' במובא במהר"ם מגליון התוס').

לפירוש הר' עזריאל (וכן נקטו התוס' בדף מא.), לדברי הכל משלם ברביעית, רק נחלקו האם משלם נזק שלם גם כשהרביעית היתה בו ביום שהועד בשלישית, או רק ביום אחר. וכתבו הראשונים שרש"י עצמו חזר בו (עפ"י הסוגיא בריש חזקת הבתים), כי לדברי הכל צריך להעיד בפני הבעלים כפי ששנו בברייתא, לידעו על מועדות שורו. ופירש שמשמעות דורשין יש ביניהם, ולא נחלקו לדינא.

[להלכה משלם ברביעית (רמב"ם וד, ג, א). וגם לפרש"י שלפנינו, הלכה כאביי שמשלם ברביעית ולא כרבא – שאין הלכה כרבא כנגד אביי במקום שנחלקו בדבר הקודמים להם, כמו כאן שנחלקו רבי ורשב"ג בענין החזקה, אם בפעמים או בשלש פעמים, כמבואר במסכת יבמות (מאירי). וע"ע אור זרוע לו. וצ"ע].

שנו בברייתא, אין השור נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בעלים ובפני בית דין (שאינן עדות בלא ב"ד. רש"י ותוס').

א. כתב הנמוקי-יוסף, וכן הובא בשלחן ערוך (תח, א) שהעדאה בפני בעלים מעכבת, ואף אם הם חולים או הלכו למדינת הים, אי אפשר לעשותו מועד (וע' מנח"ש שצדד בפירוש דברי התוס' – דלא כהנמו"י – שזא די בדיעבד בכך שהעדים מעידים בב"ד שלא בפני הבעלים והב"ד הודיעוהו על כך).

ב. אין העדאה על פי הודאת הבעלים (עפ"י תוס' ורשב"א מא. ואפילו נגח מאה פעמים ושילם המזיק לניזק בלא ב"ד – אינו מועד. תורת חיים מ.).

ויש מי שכתב שזה רק למאן דאמר פלגא נזקא קנסא, כי גם ההעדאה עצמה קנס היא, אבל לא למ"ד פלגא נזקא ממונא (עפ"י תור"פ מא. ד"ה שהוזמו). ונראה שדבריו אמורים רק כשהבעלים מודים בב"ד שנגח שלש פעמים, והנידון אם בב"ד מעידים אותו על פיו, אבל אם לא הועדו בב"ד אין די במה שהבעלים ידעו על הנגיחות, אף למ"ד פנ"מ – כן משמע בתור"פ שם ד"ה כגון).

דף כד

ג. שלש כתות עדים שהעידו על שלש נגיחות, האם ולענין מה יש כאן שלש עדויות או עדות אחת? מה הדין כשהוזמו חלקם או כולם?

העידוהו שנים בנגיחה) ראשונה ושנים בשניה ושנים בשלישית – הרי כאן שלש עדות (שאם בטלה האחת – לא בטלו השתים (רש"י); לענין שלש אחים, ואחד מן השוק מצטרף עמהם לכל עדות. תוס'). והן עדות אחת להזמה; נמצאת כת ראשונה וזממת – הרי כאן שתי עדיות, והוא פטור (מנוק שלם) והם פטורים (על נגיחה שלישית משום ועשיתם לו כאשר זמם – שאין העדים משלמים ממון עד שיוזמו כולם). נמצאת כת שניה וזממת – הרי כאן עדות אחת והוא פטור והם פטורים. נמצאת כת שלישית וזממת – כולם חייבים (לשלם בין כולם חצי נזק של העדאת השלישית, והכת האחרונה לבדה משלמת חצי נזק של צד תמות. רש"י).

אם לא הוזמו רק הכת השלישית – היא משלמת לבדה נזק שלם (עפ"י ים של שלמה; מנח"ש). והעמידו בגמרא באופן שידעו אלו מאלו, כגון שרמזו רמיוות ביניהן [רמיוות ניכרות וידועות, כגון גשן והעידו ואנו נעיד אחריכם. ויתכן אפילו בסתם רמיוות. ערשב"א וש"ר], או שבאו רצופים (רב אשי), או שאין מכירים את השור – שאי אפשר להם להיפטר בטענה לא באנו לחייבו אלא חצי נזק (והואיל ושור תם משלם מגופו, אם אינם מכירים אותו – פטור, שיכול לומר אבד השור או מדובר כשאבד. תוס'. וערשב"א שאפילו אומר שלא אבד, אין משלם עפ"י עצמו. וע' מנח"ש), ומוכח הדבר שלייעדו בשקר באו.

א. לפרש"י, אם ננקוט 'ליעודי גברא' וצריכה כל כת להעיד ביום נפרד, קודם הנגיחה הבאה, אי אפשר להעמיד דין זה. ולפתוס' וראב"ד אפשר להעמיד כגון שבאו כל הכתות בכל שלשת הימים. וכן כשאינם מכירים השור – באים להעיד כדי שלכשיועד ויוכר ישלם נזק שלם.

ב. אם אין מכירים את השור ולא זיהוהו לבסוף שהוא זה שנגח שלש פעמים – כתב הראב"ד (עפ"י ר"ח) והרי"ד והמאירי (כאן ולהלן מא.). שאינו נעשה מועד אעפ"י שהאדם הועד שלש פעמים ונתחייב לשמור בקרו – שצריך העדאה גם כלפי השור המסויים. אלא מדובר בגמרא שלבסוף הכירוהו. ובתוס' נראה שנעשה מועד אליבא דרבי אחא (בב"ב צג.). וכן משמע ברמב"ם (עדות כא, ח), שחייב גם אם לא הכירוהו לבסוף.

ג. אין העדים משלמים עד שיגח פעם רביעית (כן דעת הרשב"א). והתוס' צדדו לומר שחייבים מיד לפי אומד פחיתת דמיו בכך שנעשה לדבריהם מועד.

(לענין תשלומי העדים על נגיחה חמישית וששית – ע' מנח"ש סע"א).

נא. המשסה כלבו של חברו, ונשכו הכלב – האם בעל הכלב חייב על שלא שמר כלבו?

אמר רבא, אם תמצי לומר המשסה כלבו של חברו בחברו – חייב בעל הכלב על שלא שמר. שיסהו הוא בעצמו (כלומר שנשך הכלב את המשסה) – פטור. מה טעם, כל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור. וכן אדם שחבל בשור וכתוצאה מכך חבל בו בחזרה – בעל השור פטור ואין מנכים לאדם בחיובו כלום (פסקי הרי"ד לג ועוד ראשונים שם). ואין כן דעת הרי"ז (פ"ג ו, ב.).

דפים כד – כה

נב. שור תם שהזיק ברשות הניזק – כמה משלם בעליו?

שור תם שנגח, נגף, נשך, רביץ, בעט ברשות הניזק – רבי טרפון אומר: נזק שלם [קל וחומר משן ורגל הפטורים ברשות הרבים חייבים ברשות הניזק נזק שלם, קרן שברה"ר חצי נזק אינו דין שנחמיר עליו ברשות הניזק נזק שלם]. וחכמים אומרים: חצי נזק. [דיו לבא מן הדין להיות כנידון – מה ברשות הרבים חצי נזק אף ברשות הניזק חצי נזק].